

PROGRAMIRODA

H-1112 BUDAPEST, Budaörsi út 45.
Telefon: (36 1) 309-2627
www.gyerekesely.hu

Az MTA GYEP működésének rövid áttekintése

1. A GYEP létrejötte.

A GYEP története beágyazódik a rendszerváltás utáni társadalomtörténetbe. A rendszerváltás után gyorsan nőtt a szegénység. A probléma egyre nagyobb nyilvánosságot kapott és politikai problémát okozott. Az EU mind nagyobb nyomattal tűzte napirendre a szegénység, majd a gyerekszegénység csökkentésének szükségességét. A kormányfő 2005 októberében Ferge Zsuzsát kérte fel, hogy kutatási eredményei és ismeretei alapján szervezzen egy csoportot a gyermekszegénység elleni nemzeti program kidolgozására. E kérés nyomán jött létre a Gyermekszegénység Elleni Program Iroda (GYEP Iroda), amely 2006-tól a MeH-MTA Stratégiai Kutatási Program (SKP) keretében működött.¹

A GYEP 2006 márciusáig – számos szakember és civil szervezet részvételével – kidolgozta a Gyermekszegénység Elleni Nemzeti Program fő vonalait, illetve az első három évben teljesítendő részletesebb feladatokat. A program fő céljai röviden:

- a szegény gyerekek és családok számának a jelenlegi töredékére csökkentése egy generáció alatt;
- a gyermeki kirekesztés és mély szegénység szélsőséges formáinak felszámolása;
- a szegénységet újratermelő mechanizmusok és intézmények átalakítása, a szolgáltatások minőségének és elérhetőségének javítása a legkorábbi gyermekkortól

Az első három év, a rövid program alapvető célja ezen belül az volt, hogy érzékelhetően csökkentse a szegénységben élő gyermekek számát és arányát, hogy jelentősen javítsa a mély szegénységben élő, végzetesen kirekesztett gyermekek életkörülményeit, és hogy előkészítse a hosszabb időt igénylő változásokat.

A Program alapján a kormányzat kidolgozta a „Legyen Jobb a Gyermekeknek” Nemzeti Stratégiát (2007-2032), amit az Országgyűlés 2007. májusában szinte egyhangúan OGY Határozatként elfogadott.

Ettől kezdve a GYEP Iroda feladata a Nemzeti Stratégia megvalósításának elősegítése volt három fő eszközzel, *alapkutatásokkal, alkalmazott kutatásokkal, illetve a stratégia kísérleti alkalmazásának bővítésével.* Emellett az Iroda folyamatosan biztosította a program nyilvánosságát (web-oldal, kiadványok, tudományos és szakmai konferenciák, média-tájékoztatás, stb.) 2010-ben kerültek összefoglalásra az Iroda közfadatai. Ezek közé tartoznak, többek között,

---

¹ A GYEP Iroda működésének objektív feltételeit máig az Akadémia biztosítja, előbb az MTA Közgazdaságtudományi Intézet, majd az MTA Társadalomkutató Központ keretében.

- a gyermekek helyzetével, a szegénység alakulásával kapcsolatos kutatások, ideértve az indikátor-rendszer továbbfejlesztését, különös tekintettel a veszélyeztetett, kirekesztett csoportokra;

- a társadalmi célú állami beavatkozások, jogszabályok, intézkedések hatásainak követése, elemzése, közvetítése a Nemzeti Stratégia Értékelő Bizottsága számára, illetve a tapasztalatok alapján ajánlások, javaslatok kidolgozása;

- a Nemzeti Stratégia gyakorlati megvalósítását segítő, akciókutatás jellegű, modellértékű kistérségi alkalmazás, majd a modell felhasználásával a kistérségi kiterjesztések előkészítése és támogatása kutatásokkal, módszertani és képzési anyagokkal.

E feladatokat a GYEP teljesítette, amit részben az éves jelentések, illetve prezentációk elfogadása igazol, részben külföldi elismerések, többek között az, hogy az EU a 2010. évi peer review során a modellkísérletet európai „jó gyakorlatként” fogadta el². A munkák teljesítéséről nagy tömegű dokumentum áll rendelkezésre kutatási tervektől önálló publikációkig, illetve a kormányzatnak vagy a nyilvánosságnak szóló ajánlásoktól és kritikáktól adminisztratív célú anyagokig. E levél mellékletei tartalmazzák

- A kutatások jegyzékét.

- A publikációk és a nem (vagy csak a weben) nyilvánosságra hozott tudományos és szakmai anyagok jegyzékét.

- A „Szécsényi alkalmazási kísérlet” rövid ismertetését.

- A TÁMOP (5.2.1 program) kistérségi kiterjesztés rövid ismertetését.

- A Programiroda első négy évéről az MTA számára készült éves jelentéseket.

2. A GYEP kutatásai

Az elvégzett kutatások több típusba sorolhatók. (A kutatások jegyzéke mellékelve). A társadalomtudományban elég nehéz szétválasztani az „alap” és „alkalmazott” kutatásokat. Mégis ezt a csoportosítást alkalmazzuk a más területekkel való összehasonlíthatóság érdekében. A kutatások eredményeit itt nem tudjuk összefoglalni, csupán ízelítőül említünk néhány érdekesebb eredményt.

Alapkutatások

- Az „általános helyzetet leíró” survey típusú adatfelvételek országosan, vagy a LHH kistérségekben követik nyomon a gyermekes családok helyzetét. Ezek alapján tudunk például mindvégig képet adni mind a Nemzeti Stratégia alapcéljainak teljesüléséről, mind a válság hatásairól, mind a szegény családok speciális problémáiról (falusi gyerekszegénység európai összehasonlításban kiugró növekedése, szegény falvakban az uzsora hatása, falusi fiatalok nehézségei LHH kistérségekben, stb.).

- A hátrányos helyzetekkel és kirekesztéssel összefüggő csoportokra (pl. nevelőszülői családok), illetve az őket szolgáló intézményekre (pl. nevelési tanácsadó) vonatkozó adatfelvételek (család-surveyk, intézményi adatgyűjtések) probléma-feltáró jellegűek.

- Külön csoportként is kezelhetők a gyermekek (társadalmi tényezőkkel összefüggő) fejlődésére vonatkozó vizsgálatok. Ezek közül kiemelkedik egy, még Ranschburg Jenő által kezdeményezett, Bass L. által most először feldolgozott kohorszvizsgálat, amely 18 éven át követte az újszülötteket. Itt csak ennek egy (publikált, de a köztudatot elkerülő) eredményét említjük meg, amely érdekesen árnyalja a ma folyó

---

² Említésre érdemes, hogy az Európai Parlament 2011-ben Ferge Zsuzsának Európai Polgár Díj kitüntetést adott többek között e program keretében végzett munkásságáért.

„ki a cigány” vitát. A vizsgálat során a szociális szakemberek az újszülötteknél is, 14 éves korban is feljegyezték, hogy cigányok-e? A születéskor cigányok családiról, iskolailag sikeres egy harmada 14 éves korára „nem-cigány” lett; a tanulmányokban kudarcot valló jó egyharmad cigány maradt; a cigány kilépők helyére beléptek sikertelen gyerekek, akik születésükkor nem minősültek cigánynak, de 14 éves korukban – rossz helyzetük miatt – igen.

- Az előző témákhoz kapcsolódó kutatásokat előkészítő nemzetközi és hazai kitekintésű előtanulmányok (egyszülős családok, gyermekek stigmatizálása, iskolai lemorzsolódás, korai terhesség, stb.) szintén „alapkutatásnak” tekinthetők.

- A tapasztalatokat általánosító elméleti kutatások, illetve ezek előtanulmányai ugyancsak alapkutatások. A GYEP munkájához kapcsolódó egyik fontos elméleti kérdés a társadalmi beavatkozások rövidtávú hatásainak (és hatékonyságának) mérési lehetőségei, a hosszú távú hatások becslési lehetőségei, elsősorban gyermekeket érintő beavatkozások esetében. Ennek a témának egyik alkérdése a beavatkozások „költség-haszon” elemzése. Eddig mindkét kérdésben előtanulmányok készültek.

Alkalmazott kutatások, ezen belül: Akciókutatás

- A szegénységet és gyermekszegénységet leíró, nemzetközileg összehasonlítható *indikátorokkal* több intézmény (KSH, TÁRKI) foglalkozik. A GYEP a gyerekszegénységet, a települési lejtőt és területi kirekesztést jellemző gyerek- indikátorok fejlesztéséhez járul hozzá.

- A folyamatokat sokféle módon követjük *monitorozó* vizsgálatokkal. Így, többek között, a következő értékelő-követő kutatásokra került sor:

- Országos intézkedések, jogszabályok gyerekes családokra való hatásainak (pl. óvodáztatási támogatás, Út a munkához közmunka program) empirikus vizsgálata;

- Helyi konkrét projektek belső monitorozása (pl. Gyerekházak vagy második esély programok eredményei)

- A különböző érintett csoportok programmal való elégedettsége.

- A program helyi alkalmazásánál a gyakorlati folyamatokat tudományosan feldolgozó és a további gyakorlati kiterjesztést elősegítő *akciókutatást* alkalmazunk. A program komplexitása és hosszú időtartama miatt a hagyományos akciókutatási módszereket tovább kellett és kell fejlesztenünk.

3. A GYEP keretében készített tanulmányok

A GYEP-munkákhoz kapcsolódó tanulmányok kapcsolódhatnak alapkutatásokhoz, alkalmazott kutatásokhoz, illetve a gyakorlati alkalmazáshoz. A publikációk részben a GYEP saját kiadványai (*Gyerekesély füzetek*, 1- 6 szám, *Értékelő Bizottság jelentései*, 2 kötet), részben más kiadásban jelentek meg, önálló könyvként, válogatásként, folyóiratokban. Számos tanulmány nyilvánosságát a honlap biztosítja. A tudományos és szakmai anyagok, publikációk jelentős részét a program belső munkatársai írták. Ezek mellett számos háttér tanulmány, kutatási előtanulmány megírására külső szakértőket kértünk fel.

Az elkészült anyagok egy része a program helyi alkalmazásaihoz kapcsolódik. Egyik csoportjuk a Kistérségi tükrök (eddig 11 készült el), amelyek mintegy kiinduló információs bázist jelentenek a TÁMOP programban érintett kistérségeknek: összefoglalják a program szempontjából legfontosabb társadalmi-gazdasági előzményeket, és sokrétűen ábrázolják a jelenlegi társadalmi – gazdasági - szolgáltatási helyzetet. Egy másik dokumentumcsoport a GYEP munkatársai által készített, a modellkiterjesztést segítő módszertani anyagok valamennyi, a program részét képező szakterületről.

4. Szécsényi alkalmazási kísérlet – modellkísérlet.

A szegénységi elleni program lokális megvalósítási kísérlete, a Nemzeti Stratégia kidolgozásához kapcsolódva, 2006-ban kezdődött a Nógrád megyei Szécsényi kistérségben. A Szécsényi Gyerekesély Program (SZGYEP) az országos programnak megfelelően számos „cselekvési területen” folyik. E területek azok, ahol a helyi szolgáltatások érdemlegesen segíthetik a szegénységből való kiemelkedést annak ellenére, hogy helyi szinten nincs mód például a család jövedelmeinek közvetlen emelésére. Önálló terület a kora gyermekkori képességgondozás, a szülői szerepek megerősítése (Biztos Kezdet Gyerekházak); a sikeresebb iskolai pályafutást segítő szolgáltatások (iskolai koordinátorok hálózata, mestertanítók bevonása, tanórán kívüli szabadidős programok, tanodák, nyári, iskola éven kívüli programok); a családi, lakhatási és közösségi feltételek javítása (szociális munka, közösségi ház); a szülők foglalkoztatásának elősegítése (szociális szövetkezet, munkaerő-piaci tanácsadás, második esély programok); az információs társadalomban való részvételhez szükséges fejlesztések (IT mentorok hálózata, IT-pontok, e-kamion, digitális írástudás tanfolyamok); egészségesebb gyermekkor biztosítása (közétkeztetés, szakorvosi szűrések). A relatíve önálló szakmai programokat összekapcsolják a szakemberek között több módon megvalósuló együttműködési formák, valamint a helyi szakemberek és a helyi civil társadalom együttműködést biztosító, a fejlesztések alapjául szolgáló kistérségi gyerekbizottságok.

A komplex fejlesztés, a lehető legkorábbi életkorban kezdődő és a gyermekkori (0-18 év) fejlődést meghatározó intézményeket és szolgáltatásokat egyszerre célzó program, jelentős nemzetközi figyelmet is keltett, a kísérletről szervezett konferencia eredményeként megjelent uniós jelentés példaként állította a többi tagország számára.

„A program bebizonyította, hogy eredményes, és olyan fontos elemeket mutat fel, amelyek potenciálisan átültethetők nemcsak más magyarországi kistérségekbe, hanem az Európai Unió más országaiba is. A projekt erőssége az alulról építkezés, valamint az, hogy alkalmazkodik nemcsak a kistérség körülményeihez, hanem az egyes települések adott realitásához is, köszönhetően a szakpolitikai intézkedések helyi szintű megvalósításának, az érdekeltek bevonásának, a partnerségek kialakításának és minden érintett fél aktív részvételének.”³

---

³ Jose Manuel Fresnoe: Gyermekek társadalmi integrációjának elősegítése hátrányos helyzetű vidéki térségekben – a Szécsényi kistérség. 2010. május, EU peer-review, szintézisjelentés, <http://www.peer-review-social-inclusion.eu/peer-reviews>

5. A SZGYEP tapasztalatain alapuló kistérségi kiterjesztés - TÁMOP 5.2.1

A Nemzeti Stratégiához kapcsolódó fejlesztések országos terjesztése érdekében indult el kiemelt programként a TÁMOP 5.2.1 konstrukció 2008-ban. A konzorcium „kedvezményezett” SZMI a Biztos Kezdet Programért volt felelős. Az MTA GYEP konzorciumi partneri felelőssége a SZGYEP tapasztalatain alapuló további lokális gyerekesély programok előkészítése volt. Ennek a munkának során az MTA GYEP négy régióban (Dél-Dunántúl, Észak-Magyarország, Észak-Alföld, Dél-Alföld) kiépítette és felkészítette azokat a 4-8 főből álló regionális szakértői teameket, amelyek eddig összesen 11 leghátrányosabb helyzetű kistérségben készítették elő, illetve segítik, kísérik a komplex gyerekesély programok megvalósítását. A Bátorfőnyéki, Sásdi, Kisteleki, Hevesi, Baktalórántházai kistérségek önkormányzati társulásai 2011 elején írták alá a támogatási szerződéseket (TÁMOP 5.2.3) és kezdték el a fejlesztések megvalósítását. További hat kistérség - Csengeri, Sarkadi, Jánoshalmi, Ózdi, Mezőcsáti, Szigetvári - pedig felkészülten várja a következő pályázati kiírást (TÁMOP 5.2.3/A, melynek tervezett időpontja 2011. április volt).

A program eddigi eredményeinek elismeréseként értékelhető, hogy a legújabb akciótervek (2011-2013) alapján a kiterjesztésbe bevont kistérségek köre 2012-ben tovább bővül, újabb tizenkét kistérségben indul el a Nemzeti Stratégiához kapcsolódó komplex gyerekesély program. A feladatok bővülésével a megvalósítók köre kiegészül a Máltai Szeretetszolgálattal. Ugyanakkor a kutatások (surveyk, indikátorok) ezekben a kistérségekben is a GYEP módszertanával és részvételével tervezettek.

Összefoglalva: megítélésünk szerint a GYEP 2006 óta sikeresen valósította meg a gyerekszegénység kutatásával és enyhítésével kapcsolatos közfeladatait. Sikeresen kombinálta a tudományos kutatást és a gyerekek helyzetét javítani kívánó gyakorlati programot, biztosítva a kettő közötti tudományos érvényű, a politika gyakorlati alkalmazását segítő visszacsatolást.